

1 əsrin səs xəzinəsi: Şərqlin ilk radiosu - 97 illik tarix və bu gün

97 yaşlı Ana radiomuz xalqımızın səs məbədidir, lakin son vaxtlar bu funksiyasını itirmək üzrədir

“Danışan qutu”nun kəşfi insanlığın yeni eraya qədəm qoymasına səbəb oldu. Artıq uzaq məsafədən danışıqları eşitmək, xəbərlər almaq, əlaqə saxlamaq mümkün oldu. Radionun yaratıcısı rus mühəndisi Aleksandr Popov 1895-ci ildə elektro-maqnit dalğalarını kəşf etmiş və onun ixtirası dərhal təcrübədə sınaqdan keçirilmişdi. Radiotexnikanın inkişafından sonra dünyanın siyasi mərkəzlərində bir-birinin ardınca radiostansiyalar fəaliyyətə başladı. 1922-ci ildə Moskvada Sovet İttifaqının ilk radiostansiyası fəaliyyətə başladı. Bundan cəmi 4 il sonra isə Bakıda bütün müsəlman şərqlinin ilk radiosu efirə çıxdı.

“Danışır Bakı stansiyası”

1926-cı il noyabrın 5-də “Bakinski raboçi” qəzeti oxucularına xəbər verirdi ki, paytaxtın bütün meydanlarında və klublarda səsucaldan qoyulub və sabah Bakıda radiostansiya işə başlayacaq. Noyabrın 6-da artıq SSRİ-nin ən böyük şəhərlərindən birinə çevrilmiş Bakının iri küçə və meydanlarında quraşdırılmış radio-cihazlar xışıldaaraq dilə gəldi. Azərbaycan və rus dillərində “Danışır Bakı stansiyası!” sözləri eşidildi. Bununla da Azərbaycan mətbuatında, mədəniyyətində və texnologiyasında yeni bir eranın əsası qoyuldu.

İlk verilişlərin hazırlanmasında Azərbaycan ədəbiyyatı və incəsənətinin görkəmli xadimləri fəal iştirak etdilər. Bədii və musiqili verilişlərin müəllifləri Üzeyir Hacıbəyov, Müslüm Maqomayev, Məmməd Səid Ordubadi, Cəfər Cabbarlı, Səməd Vurğun, Hüseynqulu Sarabski, Bülbül, Mustafa Mərdanov və başqaları idi.

Radionun ilk azərbaycanlı kişi diktoru Azərbaycan Politeknik Institutunun tələbəsi İsmayıl Əlibəyov, ilk azərbaycanlı qadın diktoru isə Azərbaycan Dövlət Universitetinin hüquq-iqtisad fakültəsinin tələbəsi Rəy İmanzadə olurlar.

Sonrakı dövrdə Ənvər Həsənov, Hüseyn Natiq (Böyük Vətən müharibəsində həlak olmuşdur), Səməd Səmədov, Əsgər Mövsümzadə, Leyla Terequlova, Soltan Nəcəfov, Mirvarid Dilbazi, Hüseyn Qafarlı, Rafiq Ağayev, Məryəm Xudaverdiyeva, Həyat Musayeva, Yelena Orbeliani, Nina Petrova, Fatma Cabbarova, Züleyxa Hacıyeva, Gültəkin Cabbarlı, Aydın Qaradağlı, Nizami Məmmədov, Sabutay Quliyev, Ramiz Mustafayev kimi ustad diktorlar yetişdilər.

1929-cu ilin oktyabrında məşhur bəstəkar Müslüm Maqomayev Bakı radiosunun musiqi rəhbəri təyin olundu. Azərbaycan radiosunun verilişləri onun bəstələdiyi “RV-8” radio marşı ilə açılırdı.

1932-ci ildə Müslim Maqomayev Üzeyir Hacıbəyovla birlikdə Radio Komitəsində ilk notlu Şərq ələtləri orkestrinin yaradılmasına nail oldu. Görkəmli nasir və şairlərimizin, bəstəkarlarımızın sənət əsərlərinin radiodan səsləndirilməsi ədəbi dilin inkişaf etməsinə, milli mədəniyyət və ədəbiyyatımızın təbliğinə xidmət edirdi.

1931-ci ildə Azərbaycan radiosunda Mustafa Mərdanovun rejissor-

luq etdiyi “Radioteatr” yaradıldı. Həmin ilin dekabrında Hüseyn Cavidin “Şeyx Sənan” pyesi ilk dəfə radioda səsləndirildi. Daha sonra A.S.Puşkinin “Boris Qodunov”, C.Məmmədquluzadənin “Ölümlər”, C.Cabbarlının “Sevil”, V.Şekspirin “Hamlet”, M.F.Axundovun “Hacı Qara”, Ə.Haqverdiyevin “Dağılan tifaq” pyesləri dinləyicilərə təqdim edildi. İlk radio tamaşaları birbaşa efirə çıxarıldı. Azərbaycan teatr sənətinin və ədəbiyyatının radioya uyğunlaşdırılması böyük kütlələrin daha çox ədəbi əsərlərlə tanışlığına səbəb oldu. Radiotamaşalar, radiohekayələr, radioromanlar dinləyicilərin maraqla gözlədiyi verilişlər idi.

Bakıdan dünyaya bulaq kimi axan səs dalğaları

1950-ci ildə türk və fars redaksiyalarının əsasında Xarici verilişlər baş redaksiyası yaradıldı. Sonralar daha bir neçə xarici dildə də (cəmi 8 dildə) proqramlar yayımlanmağa başladı.

1964-cü il oktyabrın 15-də Azərbaycan radiosunun 2-ci kanalı “Araz” xəbərlər və musiqi proqramı ilk dəfə efirə çıxdı. “Araz” radiosunun yaranmasında və fəaliyyətində Teymur Əliyev, Ənvər Əlibəyli, Sabir Axundov, Soltan Nəcəfov, Kamil Məmmədov, Hacı Hacıyev, Aydın Qaradağlı, Valid Sənanı, Yalçın Əlizadə, İlyas Adıgözəlov, Hidayət Səfəri və başqaları böyük rol oynadılar.

Təəssüf ki, 1998-ci ildə “Araz” radiokanalı bağlandı.

Azərbaycan Radiosunun “Sabahınız xeyir”, “Axşam görüşləri”, “Bulaq”, “Vətən”, “Nəvəvan” qızlar klubu, “Lirika dəftərindən”, “Muğam saatı”, “Arzu” musiqi poçtu, “Yazıçı və zaman”, “Mahnı şəhəri gəzir”, “Teatr mikrofona qarşısında”, “Ana dili”, “Körpü”, “Ovqat”, “Elin sazı, elin sözü”, “Açıq-aşkar”, “Xudafərin”, “Sözün düzü”, “Baxış bucağı”, “Dünya”, “Pille”, “Çevrə”, “Radio-atmaca”, “Molla Nəsrəddin”, “Yol”, “Yuva”, “Vaxt”, “Dan yeri” kimi dinləyicilərin ruhunu oxşayan verilişlər radiotarihimizə əbədi həkk olunub, onların bəziləri fəaliyyətini çoxdan dayandırsa da, hələ də yaddaşlarda yaşayır. Hətta, bəzi şərq ölkələrində belə onları lentə yazıb indiyədək öz arxivində saxlayan sadıq dinləyicilər var.

Radionun xalqımızın ürəyinə yol tapmış ənənəvi verilişləri arasında dünya efir məkanın ən yaşlı verilişlərindən biri olan “Bulaq” verilişinin xüsusi yeri var. “Bulaq” xalqımızın folklor xəzinəsi, ədəbi çeşməsi, mə-

dəni irsinin daşıyıcısı, ana dilimizin, el dilimizin yaşadıcısıdır. 1969-cü ilin noyabrından efirə çıxan “Bulaq” verilişinin araya ərşəyə gəlməsində və yaşadılmasında xidmətləri olan Cəmil Əlibəyov, Mövlud Süleymanlı, Məhluqə Sadiqova, Səməndər Rzayev, Vaqif Əlixanlı, Məmməd Aslan, Abbas Abdulla, Rəfael Hüseynov, Məhərrəm Qasımlı, Ağalar Mirzə, Mailə Muradxanlı, Rasim Balayev, Mikayıl Mirzə, Kamil Vəli, Səidə Quliyeva və digərlərini hörmətlə yad etmək lazımdır.

Hazırda “Bulaq”ın ssenarilərini xalq çeşməsindən su içmiş Tahir Talıblı qələmə alır. Köhnə verilişlər də təkrarən efirə verilir. Radionun bütün digər verilişləri və çox dəyərli idi, sadəcə burada hamısından ətraflı danışmaq mümkün deyil, sadəcə, xalqımızın yarım əsrlik yaddaşına şahid olan bir verilişi misal çəkdik.

Ana radiomuz öz dəyərini qoruyub saxlamalıdır

Azərbaycan radiosu həm də xalqımızın 1 əsrlik canlı audioarxividir. Tez-tez ana radiomuzun efirində ötən əsrin müxtəlif dövrlərinə aid verilişlər təkrar yayımlanır və çox böyük maraqla dinlənir. Bu radiokanalda Azərbaycan və dünya musiqisinin şedevrlərini dinləyə bilərsiniz, ara müğənnilərinə burada yer yoxdur. Bir sözlə, Azərbaycan radiosunu özünə, mədəni zövqünə, incəsənətə hörmət edənlərin radiosu saymaq olar.

Maraqlıdır ki, əvvəllər radioya qulaq asmaq üçün yalnız bir vasitə var idi- radioqəbuledici, dinləyici isə bol idi. İndi isə, radio dinləmək üçün vasitələr çoxdur, amma dinləyici azdır. Televiziya və internet insanları daha çox cəlb edir. Lakin radionun (bu sətirlərin müəllifinin də arasında olduğu) öz sadıq auditoriyası var və onlar üçün bunu heç nə əvəz eləmir. Təəssüflə qeyd etmək lazımdır

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyi

Yazı Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə
“Fikir, söz və məlumat azadlığının, plüralizmin inkişaf etdirilməsi” istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

ki, gənc nəsil arasında ana radiomuz dinləyənlərin sayı getdikcə azalır. Gənclərin çoxu fasiləsiz olaraq hay-küylü musiqilər verən özəl radioları dinləyirlər. Son illər internet

ləməyi daha çox sevir. Məsələn son vaxtlar ən çox dinlənən radiolar Retro FM və Yurd FM-dir ki, onlar yalnız köhnə mahnıları verir, mahnı adı qoyulmuş müasir biabırçıqları efirə buraxmırlar. Ona görə də, Ana radiomuz “müasirlik, yenilik” deyib, 100 illik sifətini itirməməli, öz yolunu davam etdirməlidir.

Bu radio ümummilliyə radiodur, rəsmi dövlət radiosudur və dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilir. Özəl radio deyil ki kommersiya maraqları üçün ucuz küçə radiosu səviyyəsinə düşsün. Azərbaycan radiosu (o cümlədən televiziya) tarixi-mənəvi misiyasını davam etdirməli, ənənələrini qorumaq və gənc nəsli milli-mənəvi dəyərlər əsasında tərbiyə edən bir məbəd kimi qalmalıdır.

1 əsrlik səs xəzinəmiz necə qorunur?

Əldə etdiyim məlumata görə, radiounun arxivindəki xeyli lent yazısı düzgün qorunmadığından artıq sıradan çıxıb və vaxtında rəqəmli formaya keçirilməyib. Çox təəssüf Radionun verilişləri və onun arxivini bizim tarixi mədəni sərvətimizdir, onu qorumaq, yaşatmaq, təbliğ etməliyik. Radioda son 97 ildə səsləndirilən mahnılar, müxtəlif mövzulu verilişlər, pyeslər, hekayələr, romanlar, nağıllar və sair əsərlər xalqımızın qızıl səs fonduna daxildir, orta və yaşlı nəsə bunlar yaxşı tanışdır, amma gənc nəsə də onu çatdırmalıyıq. Çünki o radiomateriallarda humanizm, zəhmətkeşlik, vicdanlılıq, elmkeşlik, milli-mənəvi irsimizə hörmət kimi gözəl xüsusiyyətlər təbliğ olunur.

Yaxşı olardı ki, bütün köhnə lentlər rəqəmli formaya keçirilsin və verilişlər radionun saytında yerləşdirilsin. Beləliklə, həm ölkədə həm dünyada yaşayan azərbaycanlılar, o cümlədən tədqiqatçılar istedikləri vaxt bu səs məbədinin arxivindən bəhrələnmə bilərlər. Azərbaycan radiosunu uzun və orta dalğada, həmçinin internet vasitəsilə dünyanın hər yerində dinləmək olar.

Tarixi verilişlər hara yoxa çıxdı?

Təəssüf ki, son vaxtlar köhnə verilişlərin çoxu efirdən yoxa çıxıb. Artıq radionun Ədəbiyyat redaksiyası, Uşaq-gənclər redaksiyası, Maarifçilik redaksiyası, Xalq yaradıcılığı redaksiyası bağlanıb, verilişlər ləğv edilib. Xüsusi layihələr departamenti yaradılıb. Burada yeni layihələr üzrə “müasir stildə” hazırlanan verilişlər sadıq dinləyicilərdə narazılıq yaradıb.

Xalq yaradıcılığı redaksiyasının verilişlərindən yalnız 2-si qalıb “Bulaq” və “İrəvan çuxuru”. Halbuki folklorumuz, qədim mədəniyyətimiz və ədəbi irsimizlə bağlı verilişlərə indi daha çox ehtiyac var. Mənəvi dəyərlərə aid verilişləri bağlayıb, şou verilişlər açmaq Azərbaycan radiosu kimi müqəddəs məbədi müasir özəl radioların səviyyəsinə salmaq olardı.

Ola bilsin bəziləri düşünür ki, müasir dövrdə yeni tipli verilişlərə, mahnılara daha çox maraq var deyib belə edilir. Tam əksinə, təcrübə göstərir ki, dinləyicilər qızıl fondan olan mahnıları, ədəbi bəddi verilişləri din-

Elçin Bayramlı